

УДК 347.78.034:347.77.043

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2\(2\)-195-209](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2(2)-195-209)

Комісарова Наталя Олександрівна начальник кафедри державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0001-6895-6891>

Комісаров Микола Леонідович начальник науково-організаційного відділу, Київський інститут Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0001-6828-7974>

Дашковський Анатолій Вікторович викладач кафедри державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент, <https://orcid.org/0009-0004-4052-7103>

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Анотація. Україна позиціонує себе як розвинена, демократично-правова держава та є незалежною у своїх територіях та суверенітеті. В Україні не було потреби вирішувати воєнні конфлікти та використовувати спеціальні підрозділи та воєнні організації, тому існування звільнення від відповідальності та розробка законодавства, що акцентує увагу на стан військовослужбовців у воєнний час не була актуальною та першочерговою.

Тому, у науковій статті окреслена проблематика особливості звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців.

У військовий час дії військових та їх відповідальність має бути змінена, адже протиправні дії у період війни є соціально корисними, тому що спрямовані на захист кордонів та цивільного населення, в той час коли не протиправні діяння у мирний час можуть жорстоко каратись під час воєнного стану, оскільки можуть наносити шкоду та заважати при боротьбі із окупантами (порушення світломаскування, комендантської години, тощо).

І незважаючи на те, що наявність бойового імунітету та звільнення від відповідальності військовослужбовців під час воєнного стану в країні є першою необхідністю та несе за собою ряд змін у кодексі, це питання досі залишається досить новим та не піддається дослідженню, тому на сьогодні питання наявності та складових бойового імунітету є досить актуальним та необхідним для вивчення.

Також розкрито питання звільнення від відповідальності військово-службовців – це звільнення з посад військовослужбовців, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які беруть участь у захисті України в межах своїх повноважень, а також осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільного населення в захисті України» від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрату особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України, або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із захисту України із застосуванням зброї будь-якого виду (озброєння), настання яких неможна було передбачити з розумною обережністю під час планування та здійснення таких дій (завдання) або пов'язані з обґрунтованим ризиком, крім випадків порушення законів і звичаїв війни чи застосування збройної сили, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінально-правовий вплив, заходи кримінально-правового характеру, покарання, кримінально-правовий примус, заходи виховного характеру, форми реалізації кримінальної відповідальності.

Komissarova Natalia Oleksandrivna Head of the Department of State Security of the Faculty of State Security, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, PhD in Law, Associate Professor, <https://orcid.org/0000-0001-6895-6891>

Komissarov Mykola Leonidovych head of the scientific and organizational department, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, candidate of legal sciences, associate professor, <https://orcid.org/0000-0001-6828-7974>

Dashkovskii Anatoliy Viktorovych lecturer at the Department of State Security, Faculty of State Security, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, candidate of legal sciences, associate professor, <https://orcid.org/0009-0004-4052-7103>

FEATURES OF EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY OF MILITARY SERVANTS

Abstract. Ukraine positions itself as a developed, democratic and legal state and is independent in its territories and sovereignty. In Ukraine, there was no need to resolve military conflicts and use special units and military organizations, therefore the existence of exemption from responsibility and the development of legislation focusing on the condition of military personnel in wartime was not relevant and of primary importance.

Therefore, the scientific article outlines the specific issues of exemption from criminal liability of military personnel.

In wartime, the actions of the military and their responsibility must be changed, because illegal actions during wartime are socially useful, because they are aimed at protecting borders and the civilian population, while non-illegal actions in peacetime can be severely punished during martial law. because they can cause damage and interfere with the fight against the occupiers (violation of light masking, curfew, etc.).

And despite the fact that the presence of combat immunity and exemption from liability of military personnel during martial law in the country is the first necessity and entails a number of changes in the code, this issue still remains quite new and does not lend itself to research, so today the question of the.

The issue of the release from liability of military personnel is also disclosed - this is the release from the positions of military personnel, servicemen, volunteers of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine, employees of law enforcement agencies who participate in the protection of Ukraine within the limits of their powers, as well as persons specified availability and components combat immunity is quite relevant and necessary for study. The Law of Ukraine "On ensuring the participation of the civilian population in the defense of Ukraine" from liability, including criminal, for the loss of personnel, military equipment or other military property, the consequences of the use of armed and other force during the repulsion of armed aggression against Ukraine or liquidation (neutralization) of an armed conflict, performance of other tasks for the defense of Ukraine using weapons of any kind (weapons), the occurrence of which could not be foreseen with reasonable care during the planning and implementation of such actions (tasks) or related to justified risk, except for cases of violation of the laws and customs of war or the use of armed force, established by international treaties, the consent to the binding of which has been given by the Verkhovna Rada of Ukraine".

The proposal to provide at the legislative level a special type of exemption from criminal liability for the commission of criminal offenses provided for in Art. 407 and 408 of the Criminal Code of Ukraine, prescribing in them one of the mandatory conditions for release - voluntary return to a military unit or place of service after elimination (termination) of difficult life circumstances.

Key words: criminal responsibility, criminal-legal influence, criminal-legal measures, punishment, criminal-legal coercion, educational measures, forms of implementation of criminal responsibility.

Постановка проблеми. Дослідження інституту кримінальної відповідальності на сучасному етапі розвитку української держави є вкрай важливим завданням для сучасної науки. Найважливішим розділом дослідження відповідальності є саме відповідальність військовослужбовців, оскільки у сучасній ситуації завдання з охорони та безпеки життя і здоров'я, зміни у законодавстві, впровадження бойового імунітету через структуру та

причини кримінальних правопорушень військовослужбовцями є основними теренами дослідження.

На період мирного часу, військовослужбовці в Україні мають такі самі права та обов'язки як і цивільні громадяни у контексті адміністративної відповідальності і наявність звання не звільняє військового від відповідальності. Проте наразі в Україні введено воєнний стан, що змінює основні пункти відповідальності воєнних, що скоюють кримінальні правопорушення на благо суверенітету та цілісності України та безпеки українського народу. Такі особливості вимагають переходу відповідальності військовослужбовців на специфічну та особливу відповідальність, де прописані окремі варіанти правопорушень, що будуть чине будуть каратись законом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців проблематиці звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців приділили увагу: В. М. Білоконєв, В. П. Бодаєвський, П. П. Богуцький, В. В. Бондарєв, В. О. Бугаєв, В. К. Гришук, С. Ф. Денисов, С. І. Дячук, М. І. Карпенко, А. Р. Мухамеджанова, В. О. Навроцький, М. І. Панов, Є. Б. Пузиревський, М. М. Сенько, М. С. Туркот, М. І. Хавронюк та інші науковці.

Мета дослідження – розглянути особливості звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців багато разів змінювалось, але наразі існує єдине чітке визначення цього поняття, що звучить як «звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [2], від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [3].

Загалом, у розумінні поняття звільнення від відповідальності варто розуміти, за які саме правопорушення військовослужбовець може бути звільнений від відповідальності, оскільки наявність певних законних ознак

таких правопорушень є запорукою відповідального ставлення військових до власного становища. До таких правопорушень входять втрати: особового складу; техніки, що використовується під час бойових задач та іншого воєнного обладнання; наслідки застосування зброї чи інших видів впливу [4]. Звільнюються від відповідальності військовослужбовці: добровольці територіальної оборони; військовослужбовці та воєнне командування; правоохоронні органи України, цивільні особи у разі сприяння ними стримування агресії [1].

Проте важливо зазначити, що коли цивільний чи військовослужбовець вчиняє тортури, катування, примусові вбивства, порушує законодавчі акти та принципи ведення війни – він на загальних засадах несе повну адміністративну чи кримінальну відповідальність за злочин та в такому разі на нього не поширюється поняття звільнення від відповідальності.

Необхідність впровадження Закону України «Про бойовий імунітет» наразі не викликає суперечок, оскільки спеціальні підрозділи та Збройні сили України стримують російську агресію та звільняють наші території для швидкого завершення війни та отримання суверенітету. Це насамперед важливо, оскільки керуючі ланки військових кожного дня приймають у ході боїв складні рішення, що у мирний час можуть потягнути за собою серйозну законну відповідальність, враховуючи деякі непередбачувані і, часом, трагічні наслідки, оскільки всі ми колись зіткнулись із фразою «можна програти битву, але виграти війну» і в цьому контексті іноді, ситуація вимагає швидких та напрочуд складних рішень, що не мають підпорядковувати нормам права цивільного життя.

За результатами теоретичного дослідження теми також було визначено, що: «для більшості країн Європи та світу поняття «combat immunity» (бойовий імунітет) є не новим, а практичним явищем. Реалізація цього принципу в українському законодавстві відповідає сучасній ситуації та військово-правовій практиці різних країн» [3].

Щодо закріплення кримінальної відповідальності у Кримінальному кодексі, то лише частина 3 статті 10 змінена у мірі покарання. 403 (невиконання наказу в умовах воєнного чи воєнного стану). Законодавець посилив санкцію цієї статті. Якщо раніше покарання передбачалося від 3 до 7 років позбавлення волі, то тепер від 5 до 8 років.

Але основна зміна полягає в тому, що вчинення кримінального правопорушення за окремими статтями військового характеру (403, 405, 407, 408 і 429) в умовах воєнного стану або бойових дій тепер дає можливість застосувати до порушника більш м'яке покарання, передбаченого законом (ст. 69 КК), та звільнення від відбування покарання з випробуванням (більш відомого як відстрочка) (ст. 75 КК).

Це не новий кримінальний закон. Навіть у 2014 році таке ж обмеження застосування ст. 69 і чи 75 КК засуджених за корупційні злочини. Саме це

порушили багато коментаторів закону про схему, які трактували ці зміни так, що порушники військової дисципліни «рівнозначні розбещенню міліції».

Але неможливо провести аналогію між військовими та корупцією. Кримінальний закон забороняє повне звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини внаслідок амністії (ст. 86 ККУ) та амністії (ст. 87 КК). Проте законопроект №8271 не зачіпає ці інститути кримінального права та зберігає можливість застосування до ветеранів, засуджених за військові злочини, а також до практики звільнення осіб від відбування покарання за участь у захисті. Мати, як це було зроблено в березні 2012 року.

Загалом мотиви посилення кримінальної відповідальності військовими керівниками детально пояснюються та є зрозумілими. Проте підтвердження кримінального інтересу в кримінальному законі та процесі за будь-яких умов є негативною тенденцією. Залишається сподіватися на адекватність сторони обвинувачення, професіоналізм захисту та поміркованість суддів.

За загальним визначенням, особа, що має бойовий імунітет (тобто звільнений від відповідальності військовослужбовець) це особа, що під час воєнного стану та за умови її знаходження в зоні бойових дій чи стримання агресії звільняється від кримінальної відповідальності, проте більшість сучасних науковців сходяться на думці, що визначення цього поняття краще формулювати як невизнання діяльності такого типу, що спрямована проти дій агресора або дозволяє втримувати позиції чи вберегти кордони протиправною. Також важливо зазначити, що навіть законодавчий акт регулювання бойового імунітету у Кримінальному кодексі України належать до обставин, що виокремлюють кримінальну протиправність діяння.

Проте ця ситуація також виявляється складною, бо з одного боку – звільняє військовослужбовців від відповідальності за кримінальні злочини під час виконання бойових завдань, а з іншого - підставу звільнення від кримінальної відповідальності легалізує законодавчий акт, який безпосередньо не є актом кримінально-правового характеру.

Наразі, у Кримінальному кодексі України не передбачене надання бойового імунітету, що в свою чергу є протиріччям наявному процесу надання звільнення від відповідальності військовослужбовців.

Ознаки звільнення військовослужбовців від відповідальності можна виділити вкрай чітко.

Час дії закону про звільнення від відповідальності, де дія закону розповсюджується тільки на той відрізок часу, коли країна знаходиться у стані війни (відсічі агресії, ліквідація конфлікту) виконання бойових задач, які надає Закон «Про оборону України».

Проте з точки зору кримінального кодексу визначення періоду звільнення від відповідальності трохи інший і характеризується всім періодом збройного конфлікту, що дає можливість військовослужбовцям користуватись

бойовим імунітетом протягом дії воєнного стану не спираючи на виконання певного бойового завдання. Така різниця у визначені часу дії бойового імунітету дуже погано виплаває на стабільність закону та права та пригнічує контроль цього статусу у військовослужбовців.

Таким чином, головною задачею серед науковців на сьогодні є єдине визначення часу проведення і присутності звільнення від відповідальності для того, щоб не допускати подвійних стандартів та можливого уникнення відповідальності за злочини, що не були скоєні не в процесі бойового завдання.

Обговорюючи сутність поняття бойового імунітету ми можемо бачити, що головними предикторами його отримання є втрат особового складу чи бойової техніки під час виконання бойового завдання в період дії воєнного стану, проте за витягом з Кримінального Кодексу України: «не є кримінальним правопорушенням діяння, яке заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду право охоронюваним інтересам...» [4].

У положеннях ст. 43-1 КК України, поняття звільнення від відповідальності військовослужбовців розглянуте більш широко та вимагає детального вивчення, бо за його трактуванням – існування бойового імунітету розповсюджується на військовослужбовців не тільки екстрених ситуаціях, а також розповсюджується на значне коло суспільних відносин, яким може бути заподіяна шкода під час вчинення діяння в умовах бойового імунітету. До того ж, при завданні шкоди під час дії бойового імунітету кожне діяння розглядається індивідуально і покарання може бути різним, що також впливає на розгляд цього поняття та робить звільнення від відповідальності в період дії воєнного стану досить неоднозначним.

Щодо конкретизації кола осіб, що можуть бути звільнені від відповідальності, то до них відносяться: командування; добровільні організації територіальної оборони; військовослужбовці; правоохоронні органи, що безпосередньо приймають участь в обороні та відсічі ворожої агресії; цивільні особи, що безпосередньо приймають участь у стримуванні відсічі ворожої агресії [2].

Виходячи з цього переліку, можна розділити осіб, що належать до можливого отримання статусу звільнення від відповідальності на дві основні групи: військовослужбовці та добровольчі сили ТРО та цивільні особи, що підлягають під Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [6].

У Кримінальному Кодексі України, на жаль, не зазначено, які саме особи можуть мати змогу отримати звільнення від відповідальності під час дії воєнного стану та зазначається, що кожен цивільний громадянин України може приймати участь у звільненні України та захисту її територій під час ворожої агресії або війни, що фактично означає, що кожний цивільний

громадянин України може отримати статус бойового імунітету і будезвільнений від відповідальності за кримінальні або адміністративні правопорушення. Таким чином, якщо брати до уваги Кримінальний Кодекс виключається сенс переліку осіб, що пропонує Закон «Про оборону України». За основним висновком, в ситуації бойового імунітету не є протиправним те діяння або бездіяльність, що були вчинені задля суспільно корисної мети, за умови, що ризики були виправдані або було в ході виконання бойового завдання. Такі висновки допомагають окреслити поняття звільнення від відповідальності військовослужбовців та наголошує на не чіткій визначеності правової природи звільнення від відповідальності військовослужбовців.

Міжнародне гуманітарне право в питанні щодо забезпечення цивільними особами захисту територіальної цілісності України та захисту її від ворожої агресії повністю відповідають інтересам України в період дії воєнного стану та формуються на основі крайньої необхідності використання зброї (коли життю, здоров'ю чи територіальній цілісності України загрожує небезпека); військової необхідності (коли виконання того чи іншого бойового завдання неможливе без використання зброї та сили); пропорційності використання сили та зброї (що вказує на необхідність використовувати лише ту кількість та силу дії зброї, яка необхідна в той чи інший момент для захисту України) [3]. Фактично, ці догмати визначають перелік прав та можливих ситуацій, у яких цивільний громадянин може використовувати зброю, не отримавши при цьому кримінальне покарання, під час дії воєнного стану на території країни. Таким чином, цивільні особи, що користуються зброєю в ситуаціях, що зазначені в міжнародному гуманітарному праві отримують певний правовий статус, що несе за собою скорегований список прав та обов'язків для цивільних осіб, що користуються таким статусом.

Таким чином, було визначено, що такі особи мають право: самостійне прийняття рішення щодо неминучості та необхідності застосування зброї; застосовувати зброю на рівні з військовослужбовцями [6].

Загалом, отримання таких привілеїв може називатись «цивільним бойовим імунітетом», який цивільна особа отримує на рівні з військовослужбовцями під час дії воєнного стану за умови здійснення опору ворожій агресії та захисту української територіальної цілісності. Такі особи окрім прав отримують нові обов'язки у статусі звільнення від відповідальності: повідомляти про наявність зброї, її виду, калібру та реєструвати зброю в уповноважених осіб; здати вогнепальну зброю і бойові припаси до компетентних органів не пізніше 10-тиденного терміну після припинення і скасування дії воєнного стану в Україні [2].

Окрім визначення поняття звільнення від відповідальності цивільних громадян у Кримінальному Кодексі України також були додані зміни і до окремих Законів. У п.22 було зазначено, що «Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб,

які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [5].

В статті 43¹ Кримінального Кодексу України також вказано, що: «не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [5].

Також у тому ж положенні зазначено, що: «кожна особа має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України» [5]. І саме цей додаток визначає право кожної людини самотійно ставати на захист власної країни та допомагати чинити опір ворожій агресії у період воєнного стану.

Також у Кримінальному Кодексі України чітко прописані наслідки застосування зброї під час дії воєнного стану. В Кримінальному Кодексі зазначено, що: ««особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна» [5].

Варто зазначити, що на даному етапі вивчення цієї проблематики, поняття звільнення від відповідальності військовослужбовців в період воєнного часу є досить новим і тому ще не досліджений повністю та має проблеми у його визначенні як у теоретичному, та і у практичному плані, оскільки має багато білих плям, що не дозволяє визначити однозначно межі дії бойового імунітету.

Більшість неузгодженості у визначенні поняття звільнення від відповідальності відбувається саме у Кримінальному Кодексі України та Законом «Про оборону України», оскільки деякі обмеження та визначення суперечать одне одному в цих документах. Якщо взяти до уваги витяг з Закону «Про оборону України», де зазначається, що особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності, у Кримінальному Кодексі це питання не ставиться взагалі, що означає, що суб'єктивний склад злочину під час дії воєнного стану виключається, і за відповідності суспільно корисним намірам людина не може бути звинувачена, адже підлягає цивільному імунітету під час війни.

Передбачаються внесення змін до Закону України «Про оборону України», шляхом внесення додаткового пункту про отримання бойового імунітету, його функції, особливості отримання та права і обов'язки людей, що мають такий статус.

Відповідно до доповнення ст. 1 Закону України «Про оборону України» визначається, що: «бойовий імунітет - звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України", від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [5].

Виходячи з положення, про звільнення від кримінальної та інших видів відповідальності військовослужбовців ми можемо виокремити коло осіб, які підлягають накладанню бойового імунітету та мають змогу отримати звільнення від відповідальності за умови наявності воєнного стану в країні. Серед них: безпосередньо військове командування; добровольці територіальної оборони міст та населених пунктів; правоохоронні органи (за умови участі у боротьбі проти агресії); громадяни, особи без громадянства та іноземці, що приймають активну участь у боротьбі проти агресії у період воєнного стану [5].

До того ж, виходячи із закону, можемо визначити межі дії звільнення від кримінальної відповідальності, де зазначено, що дія бойового імунітету можлива тільки під час планування та виконання бойових завдань з метою: відсічі або стримування ворожої агресії; ліквідації конфлікту та припинення вогню; виконання бойових завдань, що безпосередньо ставляться перед певними підрозділами військовослужбовців [6].

Проте якщо звернути увагу на 20 ст. Закону України, то можна побачити, що визначення кола осіб, що претендують на отримання бойового імунітету ширше. Там вказано, що розповсюдження дії бойового імунітету окрім ситуації виконання бойового завдання також притаманний в разі порушення іншими правових актів в обороні України.

Однак, головною ознакою бойового імунітету є те, що він не розповсюджується на всіх та не звільняє військовослужбовців від всієї

відповідальності загалом, а керується певними бойовими обставинами та їх обов'язковістю в той чи іншій ситуації.

В ст. 17 Закону України «Про оборону України» зазначено, що: «Військове командування, військовослужбовці, добровольці Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівники правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, особи, визначені Законом України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України", під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), зобов'язані дотримуватися законів та звичаїв війни та застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [3]. Згідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та Статутувнутрішньої служби Збройних Сил України, звільнення від відповідальності військовослужбовців допускає звільнення від всіх видів відповідальності (як адміністративної так і кримінальної).

Поява поняття бойового імунітету та внесення змін до законодавства України з урахуванням наявності цього статусу визначило також зміни в Кримінальному Кодексі, оскільки вимагало узгодженості правових документів в межі однієї держави.

Проте незважаючи на інші документи, у ст.43¹ Кримінального Кодексу України є деяка неузгодженість, адже тут ми можемо бачити, що кримінальна протиправність не включена до бойового імунітету і мова йде тільки про адміністративні правопорушення. Проте в той же час, в Розділі IX Кримінального Кодексу України зазначено, що: «Кримінальне правопорушення, в такому випадку, має місце (тобто суб'єкт вчиняє злочин або кримінальний проступок) але особа звільняється від відповідальності, в зв'язку із настанням певних обставин» [2]. В такому разі, за всіма ознаками правопорушення особа може визнаватись винною, але звільняється від відповідальності через дію статусу бойового імунітету під час періоду воєнного стану.

Додатковим питанням, з точки зору законодавства, що зазначене в ст.43¹ частина 3 Кримінального Кодексу України є питання зберігання зброї та воєнної техніки для майбутнього застосування з метою відсічі агресії, оскільки цивільна особа може використовувати зброю для захисту себе та крани під час бойових дій, проте знаючи формалізм з яким деколи правоохоронні органи підходять до виконання своїх повноважень, не зайвим було б прибрати цей недолік.

Проте загалом, якщо говорити про доцільність ухвалення закону про звільнення від відповідальності військовослужбовців, це необхідна новела у наш час, оскільки для багатьох військових, що відважно захищають нас та наші життя, а також борються за суверенність нашої Держави цей Закон є

гарантом того, що вони зможуть виконувати накази та боротись із агресором всіма можливими способами та їх честь залишиться недоторканою, оскільки всі ми зараз боремось за одне та долаємо ворога заради перемоги.

24 січня 2023 року Президент України підписав Закон № 2839-ІХ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей проходження військової служби в умовах воєнного стану». або в бойовій обстановці» (законопроект № 8271), який отримав широку популярність як закон «про посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців». Його ухвалення викликало жваве обговорення та переважно негативну реакцію.

Загалом, законопроект про бойовий імунітет передбачає звільнення від відповідальності за кримінальні або адміністративні правопорушення осіб, що діють в інтересах держави, під час відсічі збройної агресії у період воєнного стану військовослужбовців Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства України, за вчинення злочинів, передбачені статтями 402, 403, 407 та 408 Кримінального кодексу України [2].

В ході розгляду законопроекту у головному науково-експертному управлінні прийшли до висновку, що законопроект є доцільним у сьогоднішніх реаліях, проте зазначив, що у законі є декілька критеріїв, щодо яких вони не згодні.

По перше, це звільнення від відповідальності за статті наступного характеру: ст. 402 «Непокора», 403 «Невиконання наказу», 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» та 408 «Дезертирство» Кримінального Кодексу України. Оскільки законом щодо бойового імунітету зазначено, що особа, що має такий статус має чинити діяння на користь суспільству та для допомоги у боротьбі проти агресії, а порушення цих статей мають зворотню мету і мають розглядатись і індивідуальному порядку. Саме порушення таких основ несення військової служби є основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених статтями 402, 403, 407 та 408 Кримінального Кодексу України.

Проте у разі порушення військовозобов'язаними вищезазначених статей через крайні обставини, такі як: виконання очевидно злочинного наказу, знаходження на бойових позиціях без достатнього озброєння, засобів проживання, або неможливості отримати наказ про залишення місця локації, то за умови унікального розгляду справи та достатніх доказів, що ситуація була критичною та виконання таких дій було необхідне, військовослужбовець може бути звільнений від відповідальності навіть за такі злочини відповідно до статті 39 або 41 Кримінального Кодексу України. Проте важливою ознакою цього виключення є те, що відповідальність за ці дії мають понести ті особи,

дії яких спричинили критичну ситуацію, у якій воєнним довелось вчинити саме так. До таких дій належить: розкрадання військового майна, віддання злочинного наказу, бездіяльність військової влади.

Головною проблемою на сьогодні для вирішення питань, що зазначені вище є забезпечення вправної діяльності правоохоронних органів, метою яких має бути притягнення до відповідальності дійсно винних та узаконити норми права, що регулюють обов'язки та права військовослужбовців, а також розгляд в індивідуальному порядку справ, що стосуються закону про звільнення від відповідальності задля виключення зловживання особливим положенням та має бути врегульовано Законом України та Кримінальним Кодексом.

Також у розгляданні цього законопроекту були виділені і позитивні аспекти прийняття такого рішення: гарантія безпеки України та її населення, адже кожен захисник, що ризикує життям для захисту країни хоче бути впевненим у власних можливостях та захищеності, що виконання ним військових завдань є правомірними та виконувати їх з гордістю захищаючи нашу країну від агресії; покращення військового потенціалу, що також досягається захистом прав осіб, що несуть службу, адже захист держави гарантує юридичну безпеку та покращую лояльність до військової служби новобранців та військовослужбовців; розвиток бойового імунітету сприяє підтримці національної гідності. Здатність стояти за своїми інтересами і відстоювати свою незалежність є важливою частиною національної самосвідомості. збільшення обсягів фінансування; міжнародна репутація та Європо орієнтованість, оскільки багато розвинених країн мають досить сильний бойовий імунітет та показують високі результати у веденні війн та відсічі агресії; захист від зовнішніх загроз є пріоритетом для кожного громадянина. Розвинуті оборонні сили забезпечують захист суспільства від можливих небезпек [4].

Усі ці аспекти разом створюють обґрунтовані підстави для підтримки розвитку бойового імунітету в Україні. Захист національних інтересів і збереження миру – це не лише обов'язок влади, а й спільна відповідальність кожного громадянина.

Загалом основною проблемою у вирішенні представлених проблем, на нашу думку, є забезпечення ефективності діяльності відповідних правоохоронних органів, на які Конституцією та законами України покладено завдання з розслідування злочинів та притягнення винних до відповідальності. Тому застосування так званої «індивідуальної амністії», яка насправді не є невід'ємною функцією парламенту, має бути радше винятком, ніж усталеною законодавчою практикою.

Висновки. Таким чином, було визначено, що звільнення від відповідальності військовослужбовців – це звільнення з посад військовослужбовців, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які беруть участь у захисті

України в межах своїх повноважень, а також осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільного населення в захисті України» від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрату особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України, або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із захисту України із застосуванням зброї будь-якого виду (озброєння), настання яких не можна було передбачити з розумною обережністю під час планування та здійснення таких дій (завдання) або пов'язані з обґрунтованим ризиком, крім випадків порушення законів і звичаїв війни чи застосування збройної сили, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

До конституційних норм, які регулюють звільнення від відповідальності військовослужбовців належать: Міжнародне гуманітарне право; Законом «Про оборону України», Кримінальний кодекс України (ст. 43;43-1; пункт 22). Було визначено, що на даному етапі вивчення цієї проблематики, поняття звільнення від відповідальності військовослужбовців в період воєнного часу є досить новим і тому ще не досліджений повністю та має проблеми у його визначенні як у теоретичному, та і у практичному плані, оскільки має багато білих плям, що не дозволяє визначити однозначно межі дії бойового імунітету.

На сьогодні існують деякі положення, що критикують положення про звільнення від відповідальності військовослужбовців: по перше, це звільнення від відповідальності за статті наступного характеру: ст. 402 «Непокора», 403 «Невиконання наказу», 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» та 408 «Дезертирство» Кримінального Кодексу України. Саме порушення таких основ несення військової служби є основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених статтями 402, 403, 407 та 408 Кримінального Кодексу України. Проте у разі порушення військовозобов'язаними вищезазначених статей через крайні обставини, такі як: виконання очевидно злочинного наказу, знаходження на бойових позиціях без достатнього озброєння, засобів проживання, або неможливості отримати наказ про залишення місця локації, то за умови унікального розгляду справи та достатніх доказів, що ситуація була критичною та виконання таких дій було необхідне, військовослужбовець може бути звільнений від відповідальності навіть за такі злочини відповідно до статті 39 або 41 Кримінального Кодексу України.

Література:

1. Журавльов М. С. Правове регулювання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення: історико- правовий аспект: *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди: «Право»*. 2022. № 35. С.47–52;

2. Акімов М.О. Деякі проблеми кримінально-правової регламентації бойового імунітету та шляхи їх розв'язання. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С.15–19.

3. Бегунц А.О. Кримінально-правова характеристика цивільного бойового імунітету. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія право*. Вип. 72. С.2. Ужгород. 2022. С. 116–120;

4. Шинкарєв Ю.В., Коваленко О.О. Правова характеристика поняття «глорифікація» як форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 Кримінального кодексу України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. Г.С.Сковороди: «Право»*. Харків. 2022. Вип. 36. С. 23–30;

5. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001. №2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

6. Про оборону України. Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>;

7. Бойовий імунітет. Огляд змін до законодавства. URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/210201_boyoviy-muntet-oglyad-zmn-do zakonodavstva.

References:

1. Zhuravlyov M.S. Legal regulation of criminal responsibility for military criminal offenses: historical and legal aspect: Collection of scientific works of KhNPU named after H.S. Skovoroda: "Right". 2022. No. 35. P.47–52;

2. Akimov M.O. Some problems of the criminal law regulation of combat immunity and ways to solve them. Problems of qualification and investigation of criminal offenses under martial law: scientific and theoretical materials. conf. (Kyiv, May 26, 2022) / [editors: S. D. Husarev, S. S. Chernyavskiy, A. A. Vozniuk, etc.]. Kyiv: National. Acad. internal of affairs, 2022. P.15–19.

3. Begunts A.O. Criminal characteristics of civil combat immunity. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series right*. Vol. 72. P.2. Uzhhorod 2022. P. 116–120;

4. Shinkarev Yu.V., Kovalenko O.O. Legal characteristics of the concept of "glorification" as a form of the objective side of the composition of the criminal offense provided for in Art. 436-2 of the Criminal Code of Ukraine. *Collection of scientific works of Kharkiv National University named after H.S. Skovoroda: "Law"*. Kharkiv. 2022. Issue 36. P. 23–30;

5. Criminal Code of Ukraine. Law of Ukraine dated 04.05.2001. No. 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

6. About the defense of Ukraine. Law of Ukraine dated 06.12.1991 No. 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>;

7. Combat immunity. Overview of changes to legislation. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210201_boyoviy-muntet-oglyad-zmn-do zakonodavstva.